

TÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda:
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

A „TÖRTÉNETI LAPOK“ T. OLVASÓIHOZ.

A mai számmal e lapok befejezték pályafutásukat. Három év előtt, midőn megindítám e vállalatot, abban a boldog reményben éltem, hogy hazai olvasóegyleteink, a történettudomány barátai, s könyvtáraink támogatni fogják e nagy áldozatokkal járó vállalatot; azonban csalódtam. Nálunk a történetirodalomnak még kevesebb pártolója van, semhogy a maga erején gyökeret bírna verni.

Jobb idők kellene hozzá.

Megvárom én is, — s akkor ismét felkeresem e lapok t. olvasóit.

Addig legszivesebb bucsumat veszem!

K. PAPP MIKLÓS
a „Történeti“ lapok szerkesztője.

A FEKETE KÖNYV.

Br. Kemény István emlékiratai

1848—49-ből.

Közlő: K. Papp Miklós.

Benedek József és Szöllösi Elek özvegyeinek
ő felségéhez legmagasb erdélyi körutjakor
benyújtott kérvénye.

(Vége.)

A folytonosan szakadó eső a magyarok löfegyvereit annyira haszonvehetlenné tévé, hogy hasonlók lettek e miatt az oláh lándzsásokhoz. Előre lehetett látni és jól tudták a magyarok is, hogy az oláhok által, mihelyt az ők utjokban fekvő és csakhamar elérendő szoros uthoz jutnak és abban a pillanatban, a mikor az előcsapat és a menekvők hosszú sora által nem igen jelentékenyvé vált nehézkés magyar sereg a szoros ut végén levő hidhoz ér és az utócsapat a szoros uthoz

érkezik, meg fognak támadtatni; de nem volt egyebet mit tenni, az élelmiszerek mind felémésztettek, Abrudbányán tovább nem maradhattak; a mit, mint fennebb mondva volt, előreláttak, meg is történt, 30,000 oláh rohant le mindjárt a hegység két oldalán a hegy-szorosban levő magyarokra és minden oldalról kerekén véve, azt gyilkolni kezdték. A mézárilásból csak Hatvani menekedett meg a huszárokkal és 300 gyaloggal. A többiek leölettek. Tény, hogy a bécsi legionisták, nehogy az oláhok kezei közé jussanak, egymást lődözték agyon.

Ez a hegy-szoros nem szélesebb mint maga a csinált ut, magas kősziklák és azokon levő erdők közt fekszik, minden letaszított szirt-darab annyit ért, mint egy a síkságon jól irányzott ágyugolyó, és a hegy-szorosok közti eső miatt a magyarok képtelenek voltak löfegyvereiket használni és ez az elég erős tömeg majdnem nem is tudta magát védeni. A hegy-szoros mindkét oldaláról a fennebb említett bekerítés előtt a hegyeken levő és a magas fák által tökéletesen elfedett olá-

hok által legurított szikladarabok igen apasztották a magyarok számát. Ezen szoros utban néhány óra alatt, hozzá számítva a nőket és gyermekeket, összesen 2000 ember öletett le. Hiába adta át a magyar fegyverét, hiába kért pardont, hiába rimánkodott az anya szeretett gyermekének életéért: mindnyájan leölettek. Ezen mézszárlást Jank és Bálint Samu vezérelte. A Jank és Bálint alatt levő hordák takticai vezetésére ott volt a táborban Ivanovics cs. k. katonatiszt.

Midőn az oláhok Abrudbányára visszatértek, hamuvá égették a várost és ha vagy egy szerencsétlen, ki a fennebbi mézszárlásból csudálatos módon megmenekült és az éhségtől kényyszerítette a városba visszatért, kannibál módon legyilkolták. Nincs toll, nincs gondolaterő, mely képes legyen az ott végbement iszonyúságokat leírni, ecsetelni!!

Imél már azóta majdnem 8 év folyt le, és még mai napig is látható Abrudbányán a piaczon egy kétemeletes ház ablaka közti falon az ott legyilkolt Fikker Károly oda fecsecent vére.

Egy jelenet Abrudbánya vésznapijaiból.

Hatvaninak első kivonulása után való nap, csütörtökön, midőn az abrudbányaiak közül az oláhok által igen sokan leölettek, kik, köztünk szólva májor Hatvanit sem arra nem kérték, hogy Magyarországról oda jöjjön, sem arra, hogy oda visszatérjen, mintegy 300 nő menekült az ottani oláh paphoz Ámoshoz, de ezen mindenesetre emberi érzelmű papot becsületességeért a felzigatott nép erősen fenyegette, azért kérte a pap felesége a nyomorgatottakat, hogy távozzanak el, különben az ő házat is felgyújtják.

Ezen aggasztó körülmények közt nem tudva mit tegyenek, a szerencsétlen fejérnépek a szomszédos templom udvarára futottak, itt az oláhok körülfogták és lándzsaszúrásokkal kinozták őket; ezalatt néhányan ezen nők közül meglátták a templom udvara felett emelkedő hegyoldalon Jánkot, ki feléjük látszott közeledni; Janknak a nyomorgatottak közt sok ismerőse volt, ezek nevéen szólíták őt: „Jöjjön, jöjjön! ez s ez vagyok, nem ismer?!” szabadítson ki e helyzetből vagy ölessen meg hamar, nem látja, hogy ezen emberek mily kegyetlenül szándékoznak meggyilkolni?!” Jank párszor arra tekintett; de azután ürügyül használván fel, hogy esett és a szél futt, fejét úgy forlítja, mintha nem látná, mi történik ott. Végre a nők mindinkább növekvő jajveszokelésére oda lovagolt Jank és ezeket mondta körülbelől

az oláhoknak: „Destul mortie pure acuma, nu slobod mai mult.” Elég már a gyilkolás, többet nem szabad. Erre egész szárazon így felelt egyik oláh: „Hát aztán miért biztatatok a hegyen aanyira, hogy a házakban még egy macskának sem, annál kevésbé nem szabad egy magyar léleknek sem élve maradni. Istenemre! én ölk és mind megöljük.*)

Egy más jelenet a nemesség és tisztviselőknél 1848-49-ben szándékozott kiirtása és legyilkolásából.

Az abrudbányaiaknak Cserbujnál történt legyilkoltatása után, midőn sok oláh pap és más horda vezetői Abrudbányán a Golgotz Zoka özvegye házához összegyűltek volna vacsorára a több mint 2000 ember legyilkolása felett ama hegyszorosban, Jank és Bálint Samu közt a következő párbeszéd keletkezett: Jank: nem szabad több gyilkosságnak történni, már a vérem is fagyni kezd ereimben. Bálint: Oh te tehén forma**) Beh kár, oly nagy czimet, rangot és hatalmat adtak neked, hogy köztünk első légy. Jank: Kár vagy nem kár, az én akaratomból több gyilkosság nem fog történni. Bálint: És elfelejtetted hát, hogy Balázs-falván mire esküdtünk fel, arra, hogy a magyart még az anyja testében sem kíméljük!!

Ez a beszéd oláhuul így folyt: „Jank.

Mai mult mortie se nu fie szinzele se recit pe inyi mame. Bálint: Oh tu balige de vaka, pagube ke sze dat titulu a csi a ke sze fij tu mai mare. Jank: Akárfi pagube, akár nu, cu a me voja mai mult mortie nu e fi. Bálint: Da nu styij, ke pe cse am surat noi la Blasu ke nice in folile mumisza sze nu remunye ungura.“

*) A fennebbiek után lehet képzelni, hogy milyen fájdalmas érzést keltett fel a szegény abrudbányaiakban, zalaibnaiakban, hegyaljaiakban, főként Alsó-Fehérben és egyáltalában minden magyarban az oláh horda vezetőinek, mint egy Jank, Axenti, Moga és Bálint Samunak rendjelekkeli földiszitése, pénzzeli jutalmaztatása és az állam szolgálatbani főhivatalokká kiküldetése; mert azt mindenki tudja jól nálunk, hogy minden ártatlanul kivontt vér az ök (tribunok) fejökre száll, mivel a kivontt népet ily tetekre vezérelték.

**) Alacsony gyávaság.

E G Y V E L E G.

Az ezen könyvben már megemlített 1848-ki kis-enyedi hihetlennék látszó vandal mérszálás újabb nyomozások után valónak bizonyult be 1859 márt. 25-én.

A ik oldalhoz. 27-ik nro.

Apáthi Clára, Hodorné, 80^{éves} nőt Sziu Tatu, kire az anyai felelősséggel járó falusbirói hivatal van ruházva és Vaszili Depán, mindkettő oda való oláh paraszt, ágyastól az udvarra hozták, itt a nevezettek szalmát raktak az ágy alá, meggyújták és addig tartották a tüzet, míg a nevezett öreg nő ütésektől is kizoztatva, eleven megégett.

A ik laphoz. 17 nro.

Petrovics birtokost Allemaut Tódor gyilkolta meg, ez nem falusbiró, de tettéért soha meg nem büntettetett.

A ik laphoz. Nro 1.

Birtokosnő néhai özv. Daczónét egy rosz hirben állott s álló ottani falusi oláh Csofroi Juon ölte meg a legborzasztóbb módon anélkül, hogy eddig törvényesen megbüntettetett volna.

Oana Pavel és Costya Tódor, odavaló oláh parasztok a gr. Rhédey udvarbirójának mindkét lábát durva kiabálások közt levágták és az ő saját levágott lábával addig ütötték csufolkodva, káromolva, átkozva, míg iszonyu fájdalmak közt kiadá lelkét. Ezen iszonyu hosszas ideig tartó legyilkolásnál az ottani görög cath. pap Popp Thomác egész végig jelen volt; a fennevezett parasztokat mint hűeit nemhogy csendesítette és visszatartóztatta volna, hanem azon volt, hogy őket azon pillanatban felbátorítsa; csufoldásaikat és szidalmaikat nemhogy megszüntesse, de, a miut tehette, abban őket feljül is multa.

A hosszutelki volt földbirtokos Veress család kiirtása.

Hosszutelke Szerdahelytől 1¼ órányira fekvő falu, Szerdahelyt akkor egy osztály ca. k. osztrák chevauxlegers a 3-ik regementből tartá megszállva.

A család 6 tagból állott; a családfő a politikai mozgalmakban a legkisebb részt sem vett, hanem csendesesen és visszavonulva munkálkodott birtoka mivélésével és mindennapi kenyere megszerzésével a maga és családja számára, mely nejből és négy kis-korú gyermekéből állott, kik nem voltak abban a helyzetben, hogy politikai mozgalomba részt vehessenek avagy szándékoztak is volna.

Veress a vele egy faluban élő oláhokat soha meg nem bántotta, a zavarok beálltával kívánalmaik, eléje állított kedvek és óhajtásaik szerént élt; mivel tehát meg volt győződve, hogy köztök a legtökéletesebb életbiztonságban maradhat, a szomszéd helységekben a magyar birtokosoknak itt ott előfordult kegyetlen meggyilkolásától megijedt nejt, ki valamelyik nagyobb biztosságot nyújtó szomszéd városba óhajtott volna távozni és menekülni, tökéletesen megnyugtatta, reá utalva Veress a hosszutelki parasztok irányában tanusított eddigi magatartására és emberséges, magát oda engedő barátságos viseletére. Mindazonáltal 1848-ban egy szép őszi napon nehányan ezen oláhok közül a Veress udvarába jöttek és ötet minden egyéb ok hiányában csak magatartása és személye kilétéért elfogták és daczára helyes és okos esdeklő előterjesztésének, kijelentették, hogy ötet felesége s gyermekeivel Balázsfalvára kísérik. *)

Sikerült Veressnének, mig az oláhok férje elfogásával voltak elfoglalva, egyik gyermekét egy 13 éves leánykát, ki legifjabb volt, egy a háznál felnött és annak jótéteményeiből élő igen alázatos és nagyon megbizhatónak tartott oláhnőnek átadni, térden állva kérve őt, hogy a gyermeket a férje elfogásával bajlódó oláhok szeme elől elvona és valahová elhejtse; az oláhné a sokféle nehézség daczára ezt megígérte és sikerült is neki a gyermekkel együtt a Veress házból észrevétlenül eltávozni. A mint Veressné előre sejtette, ötet is rögtön megfogták és férjével s a más 3 felnött gyermekeivel együtt megkötözték, s a mint előre megmondták, mindnyájokát a Balázsfalvára vezetö utra viték ki Hosszutelkéről.

A Hosszutelkéről Balázsfalva felé vivö ut Pokafalván megy keresztül, mely az elsőtol egy félóra távolságra van; a két megnevezett helység közti ut közepén mint oly helyen, mely a balázsfalvi oláhok határozata szerint a Veress család elvesztésére Balázsfalvától legtávolabb esö hely, megállottak a foglyokkal. Állítólagosan, hogy magokat kinyugodják, történt ez a megállapodás; gunyolódtak és gyalázatoskodtak folytonosan szerencsétlen áldozataikkal, hogy

*) Balázsfalvára kísértetni nem volt akkor egyéb mint bizonyosan agyonveretni, mert minden ilyen fogolykisére által az utközben megöletett, épen azért felfoghatatlan, hogy katonai és polgári seregvezetők hogy egyezhettek abba belé, miszerint valakit Balázsfalvára kísérjenek, amidön ténynyé vált az, hogy százan meg százan ölettek le ezen ürügy alatt; és megjegyzendö, hogy ezen gyilkolási mód hónapokon keresztül folyt s abban az időben Balázsfalván semminémü polgári avagy katonai törvényszék nem volt.

őket felbosszantsák, ellenállásra ingereljük és hogy alkalmat találjanak arra, miszerént mindnyájokat meggyilkolják. Veress észrevette szándékokat és hallgatott, hogy terveiket meghiusítsa; neje azonban s a gyermekek is hasonlólag elhallgatták, mivel a félelem lelkinyugalmokat elrablál, könnyek, kérések és térdreborult rimánkodások által akarták magok iránt könyörületre indítani. De ez az oláhokat nemcsak hogy meg nem lágyította, hanem, miután az ők nyelvökben gazdagon feltehető és minden kigondolható szidalommal, gyalázással és becstelenséssel illették s ezekből tökéletesen kifogytak; áldozataikat egy emelkedettebb helyre céltablának kiállították és reájok sütek fegyvereiket, vetélkedve egymás közt, melyikök lő jobban, és tombolva, ha valamelyikök jól talált és valamelyik szerencsétlen megtalálta, szivszaggató jalkiáltást hallatott.

A Veressék gyilkosai közül azok, kiknek löfegyverök nem volt, az akkor divatba jött lándzsákat, mikkel el voltak látva, dobták szerencsétlen áldozataikra és hasonlóképpen, midőn valamelyikök egy egy nemesebb testrészt találva, a növekvő fájdalom és iszony által jajgatást csikarhatott ki, örömben ujjongtak. A lándzsadobálás és lövöldözés addig, tartott míg ezen iszonyu gyilkolási módon összeszurkált és lődözött 5 szerencsétlen csak legkisebb életjelt adott. Ezen 5 emberélet tökéletes kioltása után a halottnak minden holmijok és ruhájok elraboltatott és a rablómadaraknak s kutyáknak lökettek zsákmányul.

A gyilkosok nem vonattak büntetés alá; nevék a falun kívül titokban maradt, noha azon falubeli oláhoknak jól kellett ismerni őket.

A fentebb említett oláh nőnek gondjaira bizott 13 éves Veress leány oláh ruhába, öltöztetett s az oláhnő néhány napig házánál tartotta; ezen idő alatt a részeges öreg oláh né folytonos szidalmakkal és gyalázásokkal illette a leányt és többször meg is verte; ennél még többre ment az öreg nő, eszébe jutott ugyanis, hogy a gyermek sok kenyeret eszik s neki semmit nem használ, s minthogy szülői és testvérei bizonyosan

megölettek, még kilátása sincsen arra, hogy tartáspénzt vagy segélyt valahonnan kaphasson, ezért meg kell hogy a leánytól szabaduljon; ezens ehez hasonló gondolatok közt ült az öreg nő egy őszi reggelen (1848) háza ajtaja előtt, aggódó képet mutatva; ekkor arra jön egy hosszutelki rosz hirben álló oláh Dinu Illutz, s a mikor közelébe érkezett, a csendesen gondolatba merült öreg nőt megszólítja, hogy mi baja van, miért van oly haragos képe? Ez elbeszélte, hogy mi történik nála, hogy a leány sokat eszik, de semmi haszon nincs utána, s minthogy anyja megöletett, sehonnan nem kaphat segédelmet s most is csak ő tudja, hogy maradt életben, erre azt feleli Illutz: az is kár, hogy a Veress féle vérből még van egy csepp, mire az öreg azt mondja, hogy ő is abban a nézetben van és annak, ki őtet a felesleges kosztostól megmentené, és kezével oly jelt mutatott mint az agyonütés, egy kupa bort fizetne. Illutz rögtön minden utángondolkodás nélkül készen nyilatkozott ezen árért és tréfálkozva mondá, hogy addig szomjazni fog, míg az öreg nő kivánatát teljesíti, ez a leányt és pénzt (vérpénzt) az alacsony viskóból kihozta és mindketőt átadta Illutznak, nem lévén sem füle, sem szánakozó szive a szegény aggódó gyermek könnyei és kéréseire. Illutz a síró és segélyért kiáltozó gyereket karjába vette, kivitte a faluból és nagy csontos erős ujjával a leányka gyenge nyakát megfogván, megfojtotta, addig nyomván ideges ujjával össze, míg gyenge testéből a lélek elszállott. Ekkor minden ruháját lehuzta és lábával a nem messze állott pocsolyába rugdosta. Innen azonnal visszatért a faluba és a korcsomában megitta a kupa borát és tettével dicsekedve, a gyermek teteméről lehuzott kevés ruháért még megivott egy fertály pálinkát. Így mult ki az utolsó tagja a hosszutelki Veress családnak nem sokkal az éppen oly iszonyu és rettentő módon kivégzett szülői és idősebb testvérei halála után.

Dinu Illutz később bűnügyi kereset alá vonatott, pere azonban, mint sok más ez időből idáig húzódott egyéb dolog félre löketett, és máig is bántatlanul él Hosszutelkén.